

Ion Dumitrescu**FILELE MELE DE CALENDAR**

Sâmbătă 27 februarie 1988

În primăvara lui 1951, pe la început de mai, Ciucurencu se ambalase în portretele noastre. Lucra paralel, când la unul, când la celălalt. Pozam la el acasă, pe o stradă lângă Piața Confederației. O cameră-hol, fără vestibul, goală, tristă, un scaun, nici urmă de-al doilea, o măsuță căreia Călinescu nu i-ar fi zis "guéridon", cutia cu vopsele, pensule, sticle, cârpe - le ținea jos, lângă șevalet. De-a lungul pereților se-nșirau cartoane, unele terminate, altele de-abia-ncepute, schițe în cărbune, unele cu fața în afară, altele cu fața la perete. Podeaua era mângălită ca o paletă, pereții - la fel.

În fund se făcea o ușă și dincolo, în semiobscuritatea unei odăi, se ghicea Azvadúrova. Avea și ea cartoanele ei. Din când în când, se auzea strigând: "Sașa!". Sașa dădea fuga cu pensulele-n mână, conversau în rusește - adică ea vorbea și el încerca să răspundă -, după care închidea ușa și se reazeza la șevalet. Apoi, iar îl striga, iar conversau, iar se așeza, ștergându-și mâinile pe salopeta scorțoasă de vopsele și pete de terebentină.

Din când în când, traversa holul o bătrânică încovoaiată, care privea în gol, nu lua în seamă pe nimeni, nu auzea, nu vedea ce se petrece în jur. Ieșea și intra cu o sacoșă, pe care o umplea și o golea și iar o umplea și iar o golea... Era mama Azvadúrovei.

O ducea greu, foarte greu Ciucurencu. Efectele molimei anti-formaliste de după februarie 1948 le simțea din plin. Criticile, care în 1946 de-abia se șoptiseră, acum se exacerbau: "...pe de o parte irațional, plin de vitalitate, cu forme cromatice fulgerătoare - și pe de alta, un artist care a întors spatele vieții și-și trage substanța din artificii unui atelier. Pe de o parte, un dionisiac al culorilor, pe de alta, o prezență în cea mai cronică schizofrenie a secolului XX". Succesele profesionale și materiale ale expozițiilor de odinioară se estompară. Era perioada în care inflația și stabilizările puneau probleme.

La sfârșitul lui 1948, fusese numit profesor la Facultatea de Arte plastice. Salariul era subțirel și situația fragilă. O știi prea bine, fiindcă mă găseam în aceeași situație. La ședințele comune ale Institutului, prezidate de rectorul Marcel Breslașu, îl vedeam. De cunoscut, îl cunoșteam de pe când îi frecventam expozițiile, vrăjit de noutatea cartoarelor, dar privindu-le cu jind, fiind sărac.

Ionel Jianu ne-a făcut legătura. Sașa a devenit prietenul meu și al Marianei. Ne întâlneam în reuniuni, îl poșteam la noi. Timid, neîndemânat, neajutorat - îl îndrăgeam din ce în ce mai mult. Înțelegeam că sub suprafața imobilă, apa ascundea, în adâncuri, o frământare frenetică și comori nebănuite.

Pe toți ne-nduioșa situația lui precară. Pictor "maudit", soție bolnavă, nu știam ce mănâncă, cine-l îngrijește, picta toată ziua în atelierul improvizat. La un moment dat, terminase verdele - "emrod" zicea el. Am rugat pe Silvestri, care călătorea peste granițe - noi rămâneam încă nevoiajați -, și i-a adus un stoc de tuburi cu vopsea verde ca iarba și ca frunzele. De-acum, ori de câte ori era timp frumos, pleca dis-de-dimineață cu șevaletul și traista. Cutreiera împrejurimile și picta în "plein air". Mânca pe apucate și se întorcea seara. Descoperea peisajul, după cum descoperea portretul și, mai târziu, strada, viața, oamenii. În cartoanele pe care le aducea seara, gâlgăia verdele crud, strălucitor, inundând suprafețele.

Din perioada asta, pe care i-aș numi-o "verde", un număr de peisaje îmi bucură ochii: "Pădurea" și "Lunca" de la Cozieni, participantă în 1954 la Bienala din Veneția, "Câmpia cu cer înalt" de la Grădiștea, "Marginea de sat cu găște" de la Brănești, două păduri de la Rușchița, multe altele fiind răspândite în diferite colecții, împreună cu hainele verzi din portretul meu și al profesorului Călinescu, n-au reușit să golească tuburile. Același verde exuberant răzbate până în peisajele din 1957.

.....

Cu 1951, pentru mine, soarta începea să se-mblânzească. Mi se restabilea gradul de profesor, deveneam decan al Facultății de Compoziție, începeam seria muzicilor de filme, ansamblurile de cântece și dansuri se-ntreceau în comenzi, *Cvartetul de coarde* mi-aducea o achiziție onorabilă, dar mai ales Premiul de Stat pentru *Simfonia I* mă recompensa copios.

Venise vremea să-mi împlinesc vechea pasiune. De-acum nu mai ieșeam oftând din expoziții, nu mai priveam cu jind albumele de artă, nu mai ocoleam consignațiile. Aveam de unde alege, mai ales că începuse talciocul cu opere de artă. Marii măștri ai picturii românești, de după Grigorescu și Luchian, erau categorisiți la grămadă, în tagma formaliştilor. Achiziționam nu numai de amorul artei, dar și în deplină conștiință că officiez un act patriotic.

"Interiorul din Târgoviște" de Petrașcu, fost în colecția Lasserson, "Țiganca florăreasă" și "Liniștea eternă" de Tonitza, "Notre Dame" și cele mai multe naturi moarte de Pallady, "Odalisca în șalvari verzi" de Iser, "Brebui" - pastelul de Luchian, "Femeia cu rochie albastră" și "Trandafirii roșii" de Șirato, Ciucurencii cei mai mulți și mai frumoși, pe care îi smulgeam cu vopseaua neuscată, atunci mi-au intrat în casă.

Ședințele de poză pentru portrete se urmau cu regularitate, după-amiezile. Eram de obicei asistați de Ionel Jianu și Petrache Comarnescu, iar câteodată de Pallady, care, în picioare, cu pălăria pe cap și cu bastonul agățat la încheietura surtucului, trăgea desen după desen, fără să scoată un cuvânt. Nu se amesteca în vorbă, nu da indicații, nu făcea aprecieri. Dacă se-nfiripa o discuție, ducea degetul la buze, în chip de dojană. La o plecare împreună, s-a oprit și ne-a declarat, învârtind bastonul:

- "Nu are nimeni dreptul să se-amestece în lucrul pictorului, nici să-i dea sfaturi, nici sugestii, nici să-i comande. Eu n-am permis!"

Apucase bastonul și amenința norii.

À-propos de pălăria lui Pallady: faimosul lui "chapeau de paille" i-a fost zburat, într-o zi, de vânt, pe strada Regală, sub roțile unei trăsurii - și, cum începuse frigul, Popa Iancu i-a dat o pălărie neagră, popească, pe care Pallady a purtat-o multă vreme. Într-un desen, se autoportretează, cu mențiunea: "Pălăria Visarion" - 10-IV-48".

Musafirii se-nvrteau în jurul șevaletului, Ciucurencu nici nu-i băga în seamă, Comarnescu găsea întotdeauna prilej de discuție, numai Pallady, nemișcat la locul lui, desena de zor. Purta, nelipsite, un caiet, un creion, un cărbune și câteva batoane de pasteluri. Din când în când făcea hârtia cocoloș și-l arunca în direcția sobei. Unul dintre desene, datat "8-V-1951 - la Ciucurencu", l-a salvat Mariana. Un altul l-a adus el, în ziua de Crăciun. A ciocănit în geam, l-a întins pe fereastră și a plecat.

Pallady era un vechi prieten al Grădinii Botanice, pe care o vizita primăvara, ca s-asculte mierloii, vara, ca să se răcorească, toamna, ca să culeagă frunze, iarna pentru o plimbare pe sub ogivele castanilor înzăpeziți. Rar, dar nu niciodată, suna și se lăsa poftit în casă. Își privea în tăcere pânzele - când întâlnea un Petrașcu întorcea capul, se oprea întotdeauna la Ciucurencu, "voilà, voilà" și lovea cu bastonul în ramă. Pentru Mariana avea o afecțiune deosebită. Când s-a născut Ilinca, a bătut în geam, a-ntins pe fereastră un mic cloisonné - "pour la petite chose" - și s-a dus.

Înainte de 20 mai, portretele au fost gata. Mi-aduc aminte, fiindcă la aniversarea mea le aveam agățate în cuie. Îl grăbisem pe Florian să le-nrămeze, voiam să le inaugurăm. Prietenii - mulți pe atunci - au avut ocazia să le admire. La una din reuniuni, a participat și autorul - feliicitat, ovaționat, băut.

Cele două portrete au rămas neclintite până azi, în compania altor pânze achiziționate pe parcurs.

Ciucurencu ne vizita adesea, fie singur, fie împreună cu Jianu și Comarnescu, mai ales că plănuisem un alt portret. - "Prea te-am făcut compozitor", zicea el. Voia să mă picteze în fotoliu, ca pe Lasserson, sau pe Sonia Cluceru, sau pe Călinescu, sau pe Sică Alexandrescu. A făcut multe schițe - era un admirabil desenator - dar, din nefericire, planul a rămas neîmplinit.

Când, în fine, am reușit să-l convingem pe meșterul Jora să se lase pictat și s-a prezentat Sașa cu pensulele, a-nceput baletul. Cu chiu cu vai l-am imobilizat pe arțăgosul meșter ca să pozeze. Fără nici o pregătire, fără schiță, cu tușe rapide, spontane, i-a potrivit fulgurant portretul, numai din vârful penelului. Vreți asemănare, e perfectă; vreți pictură, e desăvârșită! Ar fi trebuit să fie schița pe care să pună culoare, lumini, umbre. Dar ce să mai pună?... Unde să mai pună?... De ce să mai pună?... Și totul, în mai puțin de un ceas.

Către sfârșitul anului, a început portretul lui Călinescu. Nu știi cum și de unde până unde îi răvnise penelul. Ceea ce știi - mi-aduc aminte - e că Sașa a pornit fără tragere de inimă.

În prima ședință, acasă, la profesor, primise un preambul de estetică generală și rămăsese foarte nedumerit.

- "Nu știi, bre, ce vrea omul ăsta... Să-i fac portretul, ori să mă facă filosof."

În alte câteva ședințe, au studiat împreună "poziția, lumina, clar-obscurul, decorul, culorile, broderia indiană, raftul de cărți, profilul, direcția ochilor, originalitatea anatomiei, nasul grec cu buza de rictus voluntar"... Îi inhiba cu portretul lui Lasserson, proclamat genial. Pe carton găsea urme proaspete de pensulă. Profesorul colabora... Ascultam spovedania chinuită.

- "Nu te lăsa, Sașa, pune pensula, fă-te că nu-l auzi și trage-i cum știi tu. El e critic, îi place să despice firele, să filosofeze. Tu n-ai nevoie de teorii. Pe tine te-mbată formele și culorile. Din ochii tăi țâșnește lumina, mâna ta aleargă slobodă... Dacă ai socoteli, sunt socotelile tale, le știi numai tu"!...

Niciodată nu pășise, bietul de el, o asemenea aventură!

S-a apucat totuși și s-a ținut de lucru, în timp ce profesorul n-a pierdut nici o ședință ca să-și rostească prelegerea. Când era gata - la 11 ianuarie 1952 -, a primit o scrisoare: "Iubite domnule Ciucurencu" și trage-i și trage-i, pagină după pagină; - "cheltuind forțele spre a concura fotografia de panou, mărită"... "maniera dumitale cromatică (Manet, van Gogh, Pallady etc.)" ... "aveai prilejul de a te opri la esențial" ... "Desenul în cărbune a fost excelent, împlinirea lui a fost deja o alterare"... "dumneata însă, mergi mai departe naturalistic"... "nu vei putea drege portretul - (naturalistic, vai!)" ... "tabloul ca policromie și esențialitate a fost anulat" ... "omul marțial s-a transformat într-un bătrân bolnav, cadaveros, privind încrunțat și neavând nici o originalitate anatomică"... "Ah, portretul lui Lasserson, o capodoperă! Sunt invidios... Lasserson, care, vai, e un oarecare"... Strângea hârtia cu mâna tremurândă și-i venea să plângă.

- "Voi sunteți vinovați, voi m-ați convins"...

De-abia l-am împăcat. Bietul Sașa!...

La o lună și mai bine, după ce întorsese cartonul pe dos și uitase, a primit o altă scrisoare: "Iubite domnule Ciucurencu"... "constat cu toată părerea de rău că ai părăsit

producția"... "dacă sfârșirea portretului te plictisește și te indispuce"... "eu ca omul de înțelegere maximă"...

- "Uitați-vă, bre, în ce m-am băgat"!

- "Sașa, nu te da bătut!... Nu e posibil să ratezi portretul. Termină-l și dacă nu-i place, păstrează-l... Sigur că profesorul are gură rea, e malițios, dar o face dintr-un spirit de bravură - un sport favorit al lui -, suferă de complexe de superiorității intelectuale. Îi place să se amestece în toate, până și-n muzică - n-ai văzut? -, în tainele meșteșugului chiar, mai puțin accesibile neprofesioniștilor, oricât de cultivați ar fi"...

Dar Sașa n-a mai continuat. N-a corectat nimic, l-a lăsat așa. După un timp, a primit o a treia scrisoare. De astă dată "Iubite *Maestre* Ciucurencu"... "Pe măsură ce mă uit la portretul pe care mi l-ai făcut, mă întăresc în ideea că ești un mare artist!" Scurt, ex cathedra...

.....
Scrisorile le-am păstrat până-ntr-o zi, nu cu mult înainte de boala și moartea adresantului, când i le-am predat.

Pentru care, descoperindu-le acum publicate între documentele lui George Călinescu, mi-am adus aminte și am scris rândurile de față.

După 37 de ani, portretele lui Ciucurencu sunt cele mai splendide reușite din plastica noastră, cel al profesorului Călinescu e printre primele, iar Sașa a ajuns un mare pictor, repetent la Estetică...